

Landsorganisationen i Sverige

Kortversion:

Välfärdsgapet

Resursbehov i vård, skola och omsorg till och med 2027

Skattefinansierad vård, skola och omsorg som fördelas efter behov är en viktig del av den svenska modellen. Den är både en förutsättning för att vanligt folk ska kunna leva goda liv och för att arbetsgivare ska få tillgång till arbetstagare med rätt kompetens som kan kombinera sitt förvärvsarbete med omsorgsansvar. För att välfärdstjänsterna ska klara av sitt uppdrag krävs att de får tillräcklig finansiering.

Det är frågor som rör detta vi försöker besvara i rapporten Välfärdsgapet. Vilka resurser krävs för att vi ska kunna behålla dagens välfärd även i framtiden? Har dagens välfärd tillräckliga resurser? Hur kan vi använda existerande resurser så att de räcker till mer välfärd?

Välfärdstjänsterna finansieras i huvudsak av kommunalskatten och av bidrag från staten till kommuner och regioner. Skatterna växer i grova drag i takt med den ekonomiska utvecklingen. Statens del av välfärdens finansiering växer dock inte med samma automatik utan beror på rikspolitikernas prioriteringar för stunden. Det är därför en årligt återkommande debatt om hur mycket pengar välfärden egentligen behöver.

Dessa frågor har blivit särskilt aktuella med dagens kostnadskris som inte bara drabbat hushållen utan också slår mot ekonomin i kommuner och regioner.

Välfärden behöver kraftigt höjda statsbidrag

Kostnaderna för välfärden beror så klart på vilken målsättning man har för välfärdsverksamheterna. Vilken vård ska samhället stå för? Hur stora barngrupper ska vi ha i förskolan? Hur mycket hjälp ska en äldre eller person med funktionshinder få i vardagen? Men för en given nivå på välfärdserbudandet utvecklas kostnaderna också med priser, löner och den demografiska utvecklingen. Kommande år behöver resurserna öka mer än tidigare bara för att bibehålla dagens nivå på välfärden.

”De stora underskotten 2024, som beror av tillfälliga pensionsavsättningar, behöver hanteras i särskild ordning.”

Sverige har gått igenom en kostnadskris. Inflationen steg till historiskt höga nivåer under 2022 och 2023. Det här slog hårt mot vanligt folks ekonomi men det har också påverkat ekonomin i kommuner och regioner på ett dramatiskt sätt. Framförallt tvingar den höga inflationen kommuner och regioner att spara undan stora engångsbelopp för framtida tjänstepensioner till sin personal. Som ett resultat av detta förväntas kommunsektorn gå med stora underskott 2024 vilket nu leder till nya sparkrav i verksamheten. Det här måste hanteras i särskild ordning, med en kombination av statsbidrag och förändrade budgetregler.

Välfärden kostar mer när befolkningen växer. Men välfärdsbehovet påverkas också av befolkningens åldersstruktur. Vårt behov av välfärdstjänster är som störst i början och slutet av livet. En äldre befolkning är därför ”dyrare” än en befolkning med en större andel personer mitt i livet.

Sveriges befolkning växer men blir också snabbt äldre. Fram till 2030 väntas antalet personer över 80 år växa med 40 procent. Som jämförelse växer befolkningen 20-64 år med 3,5 procent medan gruppen barn och unga (0-19 år) krymper något. De demografiska förändringarna förväntas medföra ökade kostnader för välfärden.

Till 2027 förväntas inflationen och tillväxten ha stabiliserat sig och tillfälliga problem som engångskostnader för pensioner förväntas vara ur världen. Enligt våra beräkningar krävs det då 51 miljarder kronor i ytterligare höjda statsbidrag – jämfört vad som är beslutat idag – för att kommunsektorn ska kunna bibehålla 2022 års nivå på välfärden.

”För att behålla dagens välfärd behöver statsbidragen höjas med ytterligare 51 miljarder kronor till 2027.”

Men att försvara dagens kvalitet på välfärden räcker ju inte! Välfärden drogs redan 2022 med stora brister – det finns redan ett välfärdsgap. Välfärdsgapet syns på flera sätt:

- ▶ Större barngrupper i förskola och på fritidshem
- ▶ En allt snävare tolkning av vad som är en skälig levnadsnivå för en äldre person som behöver omsorg
- ▶ Ingen region i Sverige når upp till Socialstyrelsens riktvärde om att en specialistläkare i primärvården som mest ska ha ansvar för 1100 invånare
- ▶ Skolan brister i sitt kompensatoriska uppdrag. I årskurs 9 är det mer än fyra gånger vanligare att barn till föräldrar utan högskoleutbildning får betyget F, alltså underkänt, i engelska än barn till högskoleutbildade
- ▶ Det ökade antalet som har privata sjukvårdsförsäkringar, 761 000 personer år 2022, är ett symptom på en bristande tilltro till välfärden och kan minska viljan att bidra till offentligt finansierad vård.

Det ansträngda läget påverkar också arbetsmiljön och möjligheterna att klara personalförsörjningen till välfärden. Många som arbetar i äldreomsorgen älskar sitt jobb, men allt fler säger att de inte vill jobba kvar.

Exakt hur mycket resurser som krävs för att förbättra dagens kvalitet och arbetsmiljö är i slutändan en politisk avvägning men en sammanvägd expertbedömning pekar mot att en höjning med 35 miljarder är nödvändig. Detta ska då läggas till de resurser som krävs för att undvika ytterligare nedskärningar i framtiden.

”För att tydligt höja kvaliteten i verksamheten krävs åtminstone 35 miljarder kronor i ytterligare resurser.”

Med en ny modell för indexerade statsbidrag skulle kommuner och regioner få en stabilare finansiering

Budskapet att det behövs stora miljardtillskott för att undvika nedskärningar i välfärden är inte nytt. Det är i stort samma visa år efter år då kommunsektorns finansieringsmodell kräver aktiva beslut årligen bara för att se till att statsbidragen hänger med från ett år till ett annat. På så sätt skiljer sig statsbidragen till kommunsektorn från de flesta andra anslag i statsbudgeten. Det innebär en stor osäkerhet för kommuner och regioner och ger ett sämre förhandlingsläge för de politiska krafter som vill prioritera välfärden. Vi föreslår därför en ny modell i tre steg för att löpande justera statsbidragen till kommunsektorn så att kommuner och regioner ges en mer förutsägbar och jämn utveckling i sina inkomster.

- ▶ **STEG 1: Statsbidragen indexeras utifrån befolkningstillväxten och löneökningstakten.** Detta skulle göra att statsbidragens andel av kommunsektorns inkomster skulle hållas relativt konstant över tid.
- ▶ **STEG 2: Statsbidragen höjs i takt med den förändrade åldersstrukturen.** Den åldrande befolkningen medför ökade kostnader för välfärden men medför inte samma ökning i skatteintäkter. Om kommunerna själva ska finansiera utvecklingen kommer detta på sikt kräva höjda kommunal- och regionalskatter. Staten har tillgång till andra skattebaser och bör lättare kunna bära denna kostnad.
- ▶ **STEG 3: En konjunkturell komponent i statsbidragen införs** som ger kommuner och regioner förstärkta statsbidrag i ett sämre konjunkturläge men som inte medför några nettotillskott till kommunsektorn i ett neutralt konjunkturläge. I dag ser vi tydligt hur kommuner och regioner tvingas till nedskärningar i en lågkonjunktur. Det är både ett problem för verksamheterna – då det behövs precis lika många undersköterskor och barnskötare i låg- eller högkonjunktur – och för Sveriges ekonomi då kommuner och regioner riskerar att förstärka konjunktursvängningarna istället för att motverka dem.

Med vår modell ges välfärden en mer stabil och förutsägbar finansiering.

Stora resurser kan frigöras om vi rullar tillbaka marknadiseringen

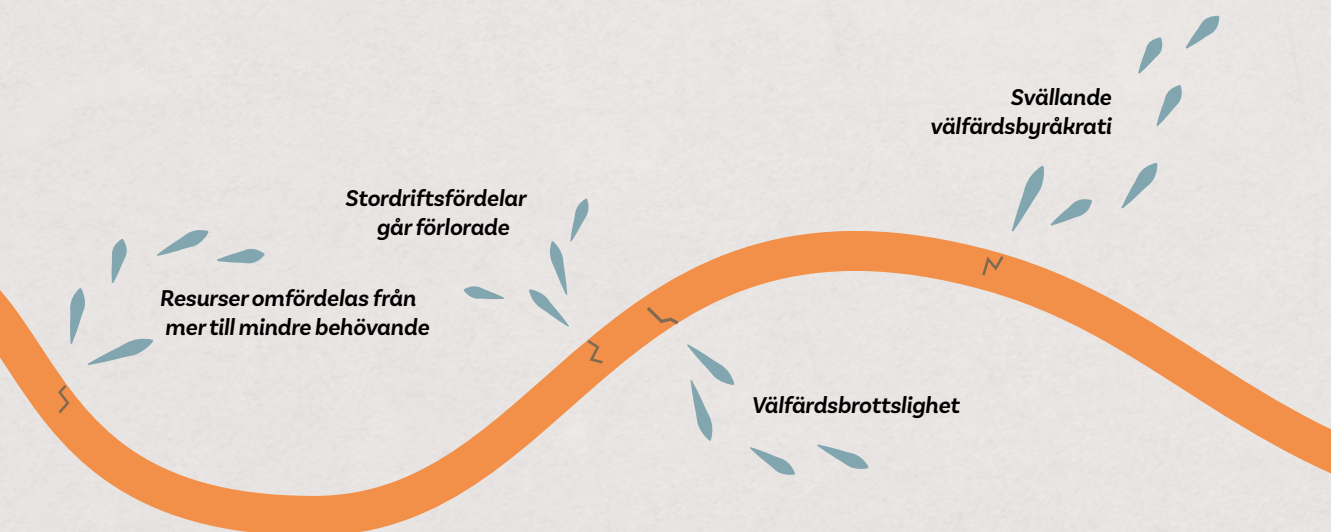
Det finns stora möjligheter att göra mer av de resurser som redan finns i välfärden. Flera verksamheter har över tid blivit väsentligt mycket dyrare – ofta till följd av nya kostnadsdrivande krav på välfärden. Krav som i många fall beslutats av staten, men som inte kommit med nödvändig finansiering. Den övergripande trenden i svensk offentlig förvaltning under de senaste 30 åren har varit mot en tilltagande **marknadisering** av välfärdstjänsterna. En stor del av välfärdens kostnadsutmaningar härrör också från just detta.

Dagens sätt att organisera välfärdsverksamheterna är kostnadsdrivande. Den privata vårdcentralens eller friskolans intresse av att skapa största möjliga avkastning till ägarna överlappar ibland – men långt ifrån alltid – med det offentliga intresset av hur välfärden ska produceras och fördelas.

I dagens välfärd ser vi hur **resurser omfördelas från mer till mindre behövande** då marknadiseringen uppmuntrar utförare att skilja ut de mest lönsamma brukarna och öka deras efterfrågan. **Stordriftsfördelar går förlorade** när utförarna blir fler. Till exempel har den genomsnittliga gymnasieskolan har idag 281 elever. Vid millennieskiftet var genomsnittet 467. Mindre skolor har generellt svårare att finansiera fasta kostnader som laborationssalar, idrottshallar, bemannade skolbibliotek eller närvarande elevhälsoteam.

Därtill har marknadiseringen möjliggjort en ökad **välfärdsbrottslighet**. De brottsbekämpande myndigheterna beskriver i sin lägesbeskrivning av den organiserade brottsligheten hur bedrägerierna mot kommuner och regioner för privata vårdcentraler, HVB-hem och hemtjänstföretag tilltar och utgör en allt större del av brottsinkomsterna.

För att bekämpa bedrägerierna men också för att upprätthålla kvaliteten i verksamheterna läggs allt större resurser på tillsyn och kontroll. Denna **svällande välfärdsbyråkrati** syns inte minst när man studerar tillväxten av administratörer i kommuner och regioner. Under de senaste 10 åren har antalet administratörer vuxit med 25 000 fler än vad befolkningsutvecklingen motiverar.

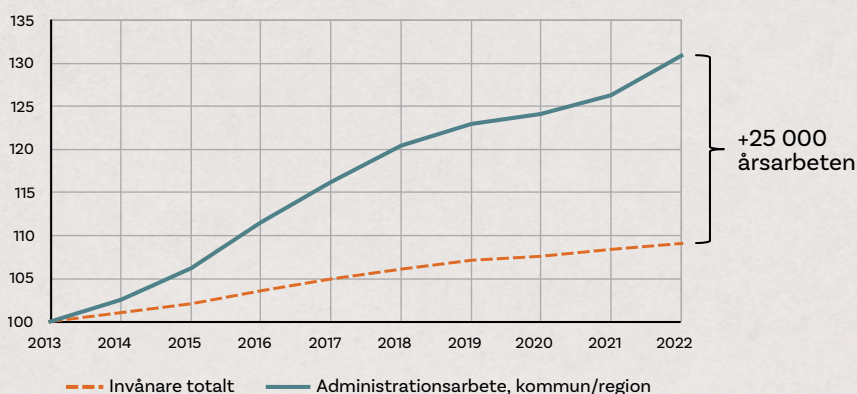
Utöver denna generella utveckling finns vissa slöserier i välfärden som är lättare att beräkna storleken på. Genom att komma till rätta med dessa kan vi frigöra en stor del av de resurser som krävs för att stänga välfärdsgapet:

- ▶ Användandet av **hyrpersonal** i kommuner och regioner slår sönder personalkontinuiteten och innebär en merkostnad om cirka 5 miljarder 2023.
- ▶ Den årliga **överkompensationen till friskolor** innebär även den en merkostnad på 5 miljarder kronor per år.
- ▶ **Försäljningar och tillbakahyrning av offentliga lokaler** innebär idag 3-5 miljarder kronor i ökade kostnader för kommunsektorn per år. Därtill medför den försämrade rådigheten ytterligare stora merkostnader.

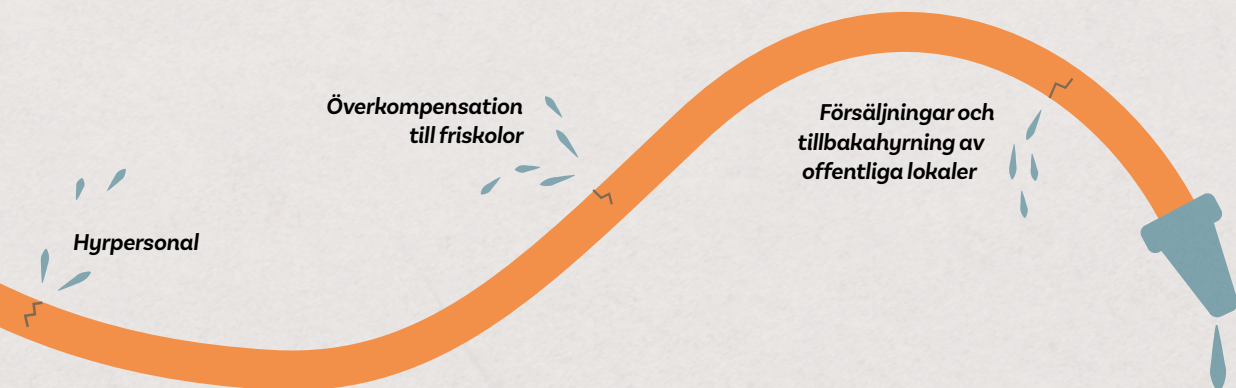
Genom att komma till rätta med dessa och andra avarter inom välfärdssektorn kan resurser frigöras för att höja kvaliteten i vård, skola och omsorg.

Utveckling för administratörer i kommuner och regioner

Diagram 1

Källa: Kolada

Våra slutsatser

- För att bibehålla dagens kvalitet på välfärden, när priser och löner stiger samtidigt som befolkningen växer och blir äldre, behöver statsbidragen höjas så att de är 51 miljarder kronor högre 2027, än vad som idag är beslutat.
- Men att bara bibehålla dagens nivå är inte nog. För att åtgärda dagens brister behöver välfärden tillföras ytterligare resurser. åtminstone 35 miljarder ytterligare behövs för år 2027.
- Under 2024 tvingas kommunsektorn till extraordinära pensionsavsättningar som beror av tillfälliga omständigheter och som inte speglar sektorns långsiktiga finansieringsutmaningar. Dessa behöver hanteras i en särskild ordning med en kombination av tillfälliga statsbidrag och förändringar i budgetregler.
- Det behövs en ny modell för indexering av statsbidragen till kommunsektorn så att kommuner och regioner ges en mer förutsägbar och jämn utveckling i sina inkomster samtidigt som man får bättre möjligheter att hantera konjunktursvängningarna.
- Stora resurser kan frigöras om vi rullar tillbaka marknadsiseringen av vård, skola och omsorg. Bara överkompensation till friskolor och användningen av hyrpersonal innebär idag en merkostnad på omkring 10 miljarder kronor per år.

Rapporten kan hämtas som pdfdokument i sin helhet på LOs hemsida eller beställas från LO-distribution: lo.se/distribution
Januari 2024
ISBN: 978-91-566-3647-9

